

Прагматикалық мақсаттар мен құралдар

Көркем мәтінде автордың негізгі прагматикалық мақсаты – оқырманның эмоцияларына әсер ету. Бұл мақсатқа жету үшін әртүрлі көркемдік және тілдік құралдар қолданылады. Мысалы, метафора, эпитет, гипербола сияқты бейнелі құралдар мәтіннің экспрессивтілігін арттырып, оқырманның эмоционалдық қабылдауын күшейтеді. Сонымен қатар, мәтіндегі оқиғалар мен кейіпкерлердің психологиялық сипаттамалары оқырманды оқиғаға тарту үшін прагматикалық құрал ретінде пайдаланылады.

Теорияның негізгі тұстары:

1. Функционалды аспект:

Функциясы: Көркем мәтіннің негізгі функцияларының бірі – коммуникация. Бұл мәтіннің оқырманға әсер ету құралы ретінде қызмет ететінін білдіреді. Көркем мәтін тек оқиғаны баяндап қана қоймай, эмоциялар мен идеяларды жеткізеді, эстетикалық ләззат сыйлайды.

Коммуникативтік қызметі: Көркем мәтін адамдар арасындағы қарым-қатынастың ерекше формасы ретінде қарастырылады. Мәтін арқылы автор өзінің ойларын оқырманға жеткізіп, белгілі бір мақсатқа жетуді көздейді (оқырманды ойландыру, көңіл-күйін ояту, қызықтыру).

2. Прагматикалық аспект:

- Авторлық мақсат: Автордың мақсаты тек оқырманды ақпараттандырумен шектелмейді. Ол өз ойын білдіріп, белгілі бір идеяларды оқырманға жеткізу үшін мәтінді прагматикалық тұрғыдан құрастырады. Бұл мәтіннің мақсаттылығы мен бағыттылығын көрсетеді.

- Оқырманға әсер ету: Көркем мәтіннің прагматикалық жағы оқырманның реакциясын туғызуға бағытталады. Әрбір мәтін автордың белгілі бір ниетімен және оқырманға әсер ету мақсатымен жазылады. Бұл әсер мәтіннің тілдік құралдары арқылы жүзеге асады: метафоралар, символдар, гиперболалар, эмоционалды-экспрессивті тіл.

Функционалды-прагматикалық теорияның ерекшеліктері:

1. Мәтін мен автор арасындағы байланыс:

- Автор мәтінді белгілі бір прагматикалық мақсатқа жету үшін құрастырады. Бұл мақсаттар әртүрлі болуы мүмкін – көңіл көтеру, тәрбие беру, саяси идеяларды жеткізу.

2. Мәтін мен оқырман арасындағы байланыс:

- Мәтінді қабылдау әр оқырманның өмірлік тәжірибесіне, біліміне, мәдениетіне байланысты өзгереді. Оқырманның мәтінді қабылдауы прагматикалық тұрғыдан маңызды рөл атқарады.

3. Мәтіннің прагматикалық потенциалы:

- Мәтіннің ішінде жасырылған прагматикалық элементтер арқылы оқырманға эмоционалды, интеллектуалды әсер ету. Бұл көркем мәтіннің әсерлілігі мен мәнін күшейтеді.

Қорытынды

Көркем мәтіннің функционалды-прагматикалық теориясы мәтіннің құрылымын, мақсатын, әсер ету механизмдерін түсінуге мүмкіндік береді. Бұл теория автор мен оқырман арасындағы қарым-қатынасты тереңірек талдауға, мәтіннің мазмұнын нақтылай түсінуге көмектеседі.

Көркем мәтіннің функционалды-прагматикалық теориясы әдебиеттану мен лингвистиканың қиылысында орналасқан кешенді бағыт болып табылады. Бұл теория мәтінді тек құрылымдық жағынан ғана емес, сонымен бірге оның оқырманға әсер ету қабілетін де зерттейді. Осы теория арқылы автордың көркем мәтін арқылы оқырманға қандай мақсаттар мен құралдар арқылы әсер ететінін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Тест

Көркем мәтіннің функционалды-прагматикалық теориясы

1. Көркем мәтіннің негізгі функцияларының бірі қандай?
 - a) Ақпараттық
 - b) Көркемдік

- c) Экспрессивтік
 - d) Информативтік
2. Функционалды-прагматикалық теорияның басты мақсаты не?
- a) Мәтіннің мазмұнын зерттеу
 - b) Мәтіндегі көркемдік құралдарды талдау
 - c) Мәтіннің прагматикалық әсерін зерттеу
 - d) Мәтіннің құрылымдық элементтерін анықтау
3. Көркем мәтіннің прагматикалық аспектісі қандай мәселелерге қатысты?
- a) Автордың шығармашылық ниетіне
 - b) Кейіпкерлердің мінез-құлқына
 - c) Мәтіннің оқырманға әсеріне
 - d) Мәтіннің тілдік құрылымына
4. Функционалды-прагматикалық теорияның негізгі элементтері қандай?
- a) Мәтіннің құрылымы мен лексикасы
 - b) Сюжет пен стиль
 - c) Функция және прагматика
 - d) Кейіпкер бейнесі мен оқиға желісі
5. Көркем мәтіндегі прагматикалық әсер дегеніміз не?
- a) Мәтіннің тілдік құралдарының ерекшелігі
 - b) Оқырманның мәтінге деген эмоционалдық әсері
 - c) Мәтіндегі стилистикалық құрылымдар
 - d) Мәтіннің сюжеті мен мазмұны
6. Функционалды-прагматикалық теория қандай ғылыми бағытқа жатады?
- a) Семиотика
 - b) Лингвистика
 - c) Социолингвистика
 - d) Психолингвистика
7. Көркем мәтіндегі функционалды аспект нені білдіреді?
- a) Мәтіннің әдебиеттегі рөлін
 - b) Мәтіндегі көркемдік құралдардың қолданылуын
 - c) Мәтіннің оқырманға ықпал ету қызметін
 - d) Мәтіннің тақырыбы мен идеясының байланысын
8. Көркем мәтіндегі автордың прагматикалық мақсаты қандай?
- a) Оқырманды ақпараттандыру
 - b) Оқырманды әсерлендіру
 - c) Автордың идеясы мен мақсаттарын жеткізу
 - d) Мәтіннің сюжеттік желісін дамыту
9. Көркем мәтіннің функционалды-прагматикалық теориясы бойынша оқырманның рөлі қандай?
- a) Мәтінді талдайтын зерттеуші
 - b) Мәтіннен эстетикалық ләззат алатын тұлға
 - c) Автордың идеяларын жүзеге асырушы
 - d) Мәтінді түсінетін және прагматикалық тұрғыда қабылдайтын тұлға
10. Көркем мәтіннің прагматикалық құрылымында автордың рөлі қандай?
- a) Тек оқиғаны баяндаушы
 - b) Оқырманның эмоциясына әсер етуші

- c) Көркемдік стильді қалыптастырушы
- d) Прагматикалық мақсатты жүзеге асырушы

Жауап нұсқалары:

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әуезов М.О. Әдебиет теориясы А. Ғылым. (2001).
2. Қабдолов З. Сөз өнері А. Қазақ университеті (1992).
3. Сүлейменова Э.Д. Қазақ тілінің функционалды грамматикасы А.Арыс.
4. Жұбанов Қ. Қазақ тіл білімі жөніндегі зерттеулер А. Ана тілі. (1999).
- Ахметов Ш. Көркем мәтіннің тілдік ерекшеліктері А. Білім. (2004).
- Томанов М. Тілдің дамуы мен көркем әдебиеттегі қолданысы А.Ғылым. (1987).

7. Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш А. Ел-шежіре. (2006).

8. Оралбай Н. Қазіргі қазақ тілінің функционалды аспектілері. А. Мектеп.